

Abstract

In the environment full of challenges in today's world, economic enterprises are strongly competing with each other and it is not possible to make correct decisions by only using traditional decision-making methods in the conditions of confidence, risk and uncertainty in order to face internal and external competitors, so knowledge New techniques are felt more than before in conflict situations to deal with competitors. The use of such techniques helps in the economic evaluation of investment in shares and risk management and helps the investor in making better decisions. Considering that investing in developing countries faces many risks due to the existence of many unknown variables and there are many competitors, knowing methods such as game theory and using it to succeed in facing numerous competitors in the markets It seems necessary now. The present article tries to investigate the equilibrium of joint stock companies by using game theory models using the laws of two countries, Iran and England.

کاربرد تئوری بازی در تعادل بخشی بر شرکت‌های سهامی در حقوق ایران و انگلستان

سید علیرضا موسوی^۱

محمد صادقی^۲

علیرضا رجب زاده اصطهبانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۵/۱۲

چکیده

در محیط پر از چالش دنیای امروز بنگاه‌های اقتصادی به شدت در رقابت با یکدیگر می‌باشند و نمی‌توان تنها با استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری سنتی در شرایط اطمینان، ریسک و عدم اطمینان برای مواجهه با رقبای داخلی و خارجی، تصمیمات صحیحی را اتخاذ نمود، لذا شناخت فنون نوین در شرایط تعارض برای مقابله با رقبا بیش از پیش احساس می‌گردد. استفاده از این قبیل فنون به ارزیابی اقتصادی سرمایه‌گذاری در سهام و مدیریت ریسک کمک نموده و سرمایه‌گذار را در تصمیم‌گیری بهتر کمک می‌کند. با توجه به اینکه سرمایه‌گذاری در کشورهای در حال توسعه به علت وجود متغیرهای فراوان و ناشناخته با مخاطرات بسیار زیادی مواجه است و رقبای فراوانی نیز در آن حضور دارند، شناخت روش‌هایی مانند تئوری بازی‌ها و بکارگیری آن برای موفقیت در مواجهه با رقبای متعدد در بازارهای کنونی لازم و ضروری بنظر می‌آید. مقاله حاضر سعی بر آن دارد با استفاده از مدل‌های تئوری بازی‌ها، تعادل بخشی بر شرکت‌های سهامی را با استفاده از قوانین دو کشور ایران و انگلستان مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: تعادل بخشی، تئوری بازی‌ها، حقوق ایران، حقوق انگلیس، شرکت سهامی

^۱ دانشجوی دکترا. حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قشم، قشم، ایران Armoosavi@modares.ac.ir

^۲ استاد یار حقوق اقتصادی، مرکز مطالعات و تحقیقات هرمز (پژوهشکده هرمز) دانشگاه هرمزگان و استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد قشم

(نویسنده مسئول) drmohammadsadeghi721@gmail.com

^۳ Alirezarajabzade@gmail.com - استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد قشم

۱. مقدمه

تحلیل گزینه‌های سرمایه‌گذاری، فنون مقایسه و تصمیم‌گیری و انتخاب از میان راه‌حل‌ها بر اساس شرایط و موقعیت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فناوری حاکم بر جامعه می‌باشد. روند رو به رشد و توسعه صنعتی^۱ جوامع در سالهای گذشته حاکی از آنست که تصمیم‌گیری اقتصادی مشکل‌تر و حساس‌تر از گذشته شده و دیگر با اتکای به روشهای سنتی نمی‌توان به رقابت با رقبای سرسخت داخلی و خارجی پرداخت. تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی از مهمترین وظایف و مسئولیت اصلی یک مدیر در بنگاه‌های اقتصادی است و فنون اقتصاد مهندسی به مدیران واحدهای صنعتی و خدماتی در اتخاذ تصمیمات صحیح و بهنگام کمک می‌نماید. (اسلامی بیدگلی، ۱۳۹۰: ۹۶)

به اعتقاد اسکونزاد تصمیم، عبارت از نتیجه و یا پایان یک فرآیند است. فرآیندی که داده‌ها و اطلاعات موجود در مورد موضوعی را در جریان تجزیه و تحلیل قرار داده و از ترکیب مناسب آنها به استراتژیهای مورد نظر و بهترین راه حل می‌رسد. با این وجود، پایان یک فرآیند می‌تواند شروع فرآیند دیگری باشد. مدیران باید به دنبال سرمایه‌گذاری آبهینه و سودآوری بنگاه اقتصادی خویش با شناخت درست مؤلفه‌های مالی باشند و پیوسته واکنش‌های لازم را در مقابل حرکات بازار انجام دهند و خود را آماده مواجهه با هرگونه رخدادی از طرف رقبا نمایند. (اسکونزاد، ۱۳۸۶: ۱۷)

با توجه به اینکه تصمیمات سرمایه‌گذاری از جمله مهمترین تصمیماتی است که در کسب و کار اقتصادی به امری اجتناب ناپذیر مبدل شده و در چارچوب برنامه‌ریزی استراتژیک تدوین و اجرا می‌گردد، لذا شناخت روش‌های مقابله با استراتژی‌های رقبا در دنیای اقتصاد بسیار مهم است. رقبا (داخلی و خارجی) نقش به‌سزایی در جهت‌دهی گزینه‌های سرمایه‌گذاری ایفا می‌نمایند و آنها قادرند با رقابت درست و صحیح بازار سرمایه را در مسیر شکوفایی و رشد رهنمون نمایند. (اسلامی بیدگلی، ۱۳۹۰: ۹۷)

بحران حاکم بر اقتصاد جهانی در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ بنگاه‌های اقتصادی را با شکل جدیدی از چالش مواجه نموده و رقابت در میان آنها کاملاً مشهود می‌باشد. بنگاه‌های اقتصادی برای مبارزه با رقبای خود مجبور به اخذ تصمیمات صحیح و به‌هنگام بوده تا به بقای خویش در آینده امیدوار باشند. در این راستا باید سرمایه‌های خود را به درستی وارد بازارها نموده و از واکنشهای رقبای خویش غافل نمانند. روند حاکم در بازارهای سرمایه همگی دال بر این مدعاست که شناخت رفتارهای رقبا می‌تواند به سرمایه‌گذاران کمک نماید تا از سرمایه‌های خویش بیشترین سود و مطلوبیت عایدشان گردد. در مقاله حاضر سعی بر آن داریم با استفاده از تئوری بازی‌ها واکنشهای مناسب و صحیحی در مقابل حرکات رقبا در ارزیابی گزینه‌های سرمایه‌گذاری در سهام را ارائه نمائیم و سپس حقوق ایران و انگلستان در این زمینه را مورد بررسی قرار دهیم.

۲. ادبیات تحقیق

در این بخش از مقاله ابتدا به تعریف کلید واژگان اصلی پرداخته و سپس نظریه بازی‌ها را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۲-۱- تعاریف

^۱ - Industrial development

^۲ - Investment

۱- شرکت! شرکت، به معنای انباز گشتن، انبازی می‌باشد. مرحوم دهخدا شرکت را شریک شدن، انباز گشتن، مشارکت اتحادیه چند کس برای غرض یا نفعی خاص معنا کرد. (دهخدا، ۱۳۷۷: ۶۳۲)

در معنای اصطلاحی، اجتماع حقوق چند مالک یا مالکان متعدد در شیء یا اشیاء معین بنحو اشاعه؛ خواه به حکم قانون باشد، شرکت قانونی یا قهری مانند شرکت وارث در ترکه یا به تراضی باشد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۵: ۳۵۱)

یا می‌توان گفت شرکت عقدی یا شرکت قراردادی خواه بصورت شرکت تجاری باشد خواه بصورت شرکت مدنی. کلیه شرکتها دارای شخصیت حقوقی مستقل هستند، و تصمیمات شخص حقوقی (شرکتها) به وسیله مقاماتی که به موجب قانون یا اساسنامه صلاحیت اتخاذ تصمیم دارند، گرفته می‌شود. شرکتها از تاریخ ثبت در دفتر ثبت مخصوص که در سازمان ثبت و اسناد و املاک معین شده، دارای شخصیت حقوقی می‌شوند و می‌توانند دارای کلیه حقوق و تکالیفی باشند که قانون برای افراد قائل است، مگر حقوق و تکالیفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد، مانند حقوق و تکالیف ابوت و نبوت و مانند آن (اسکینی، ۱۳۹۶: ۱۴)

در انگلستان، عبارت شرکت در دو مفهوم عام و خاص به کار می‌رود. مفهوم عام آن علاوه بر شرکتهای تعریف شده در قانون شرکت‌های ۱۹۸۵، مشارکت‌ها را نیز در بر می‌گیرد. در حالی که حقوقدانان انگلیسی شرکتها و حقوق شرکتها در معنای خاص را به عنوان حوزه‌ای متمایز از مشارکتها تعریف کرده‌اند. به موجب بند یک ماده قانون یاد شده: «شرکت اجتماع دو یا چند شخص است برای هدفی مشروع، که ممکن است با ذکر نام خود در اساسنامه و یا به طریق دیگری با رعایت مقررات قانون شرکتها ناظر به ثبت شرکت، شرکتی را با مسئولیت محدود یا بدون مسئولیت محدود تأسیس نماید»^۲

۲- شرکت سهامی^۳: شرکت سهامی شرکتی است که متشکل از حداقل سه نفر می‌باشد و در آن سرمایه به سهام مساوی تقسیم می‌شود و مسئولیت صاحبان سهام محدود به مبلغ اسمی سهام آنهاست. قانون تجارت ۱۳۱۱ تصریح کرده که شرکت سهامی شرکتی است که برای امور تجاری تشکیل می‌شود (ماده ۲۱).

در لایحه قانونی ۱۳۴۷، به تبعیت از قانون ۱۹۶۶ فرانسه، راجع به شرکتهای تجاری که در حال حاضر مواد ۱ - L۲۱۰ به بعد بخش قانونی قانون تجارت^۴ را تشکیل می‌دهد، این ضرورت ملغی گردیده و تصریح شده است که «شرکت سهامی شرکت بازرگانی محسوب می‌شود، ولو این که موضوع عملیات آن امور بازرگانی نباشد» (ماده ۲).

در شرکت سهامی به صاحبان سرمایه، «صاحبان سهم» یا «سهام دار» گفته می‌شود؛ کسانی که سهام آنان، به ویژه در شرکت‌های بزرگ و شرکتهایی که در سازمان بورس و اوراق بهادار حضور دارند، پیوسته دست به دست می‌شود؛ امری که شرکت سهامی را از شرکت با مسئولیت محدود مجزا می‌کند

شرکت سهامی به دو نوع تقسیم می‌شود: شرکت سهامی عام و شرکت سهامی خاص. شرکتهایی که مؤسسان آنها قسمتی از سرمایه شرکت را از طریق فروش سهام به مردم تأمین می‌کنند، «شرکت سهامی عام» و شرکتهایی که تمام سرمایه آنها در موقع تأسیس منحصرأ به وسیله مؤسسان تأمین می‌گردد، «شرکت سهامی خاص» نامیده می‌شوند (ماده ۴ لایحه قانونی ۱۳۴۷).

^۱- Company

^۲- <http://parslawyersgroup.ir/iframe.php?id=101&name=legal>

^۳- Joint stock company

^۴- code de commerce

شرکت‌ها را در حقوق انگلیس به جهات چند می‌توان دسته‌بندی نمود مهم‌ترین معیارهای تقسیم‌بندی عبارت‌اند از: شرکت‌های با مسئولیت محدود و شرکتهای با مسئولیت نامحدود، شرکت‌های انتفاعی و شرکتهای غیر انتفاعی، شرکت‌های فهرست شده و فهرست نشده، شرکت‌های با مسئولیت محدود سهام و مسئولیت محدود به ضمانت به پرداخت و...^۱

^۱ - <http://parslawyersgroup.ir/iframe.php?id=101&name=legal>

۲-۲- مبانی نظری

تئوری بازی‌ها، علم استراتژی است، این نظریه تلاش می‌کند تا اعمالی که بازیکن‌ها در گستره‌ای از بازی‌ها به منظور کسب بهترین نتیجه باید انجام دهند را به شکل ریاضی و منطقی تبیین کند. رقابت شرکت‌ها در کسب منافع بیشتر در سطح شهرها، نمونه‌ای از بازی‌های اقتصادی است. تمام این بازی‌ها یک ویژگی مشترک دارند و آن نوعی وابستگی درونی است، به این معنا که نتیجه بازی برای هر یک از شرکت‌ها به انتخاب‌های استراتژیک‌های همه افراد بستگی دارد. در بازی‌های موسوم به بازی با حاصل جمع صفر منافع بازیکن‌ها به طور کامل با یکدیگر تعارض پیدا می‌کند، به گونه‌ای که بهره‌ای که یک فرد کسب می‌کند، همواره معادل ضرر فرد دیگر است (حقیقت، ۱۳۹۵: ۵۶)

شایان ذکر است که بازی‌هایی که در آنها همه بازیکنان ممکن است به منفعت دست یابند (یعنی بازی‌های با حاصل جمع مثبت) یا ضرر کنند (یعنی بازی‌های با حاصل جمع منفی) معمول‌تر هستند. در این بازی‌ها درجات مختلفی از تعارض وجود دارد. تمرکز این نظریه در سال‌های اول شکل‌گیری‌اش، بر بازی‌های دارای تعارض خالص (بازی‌های با حاصل جمع صفر) بود. سایر بازی‌ها، همکارانه در نظر گرفته می‌شدند؛ به این معنا که شرکت‌کنندگان اعمال خود را به اتفاق یکدیگر انتخاب کرده و انجام می‌دهند. (Gibbons, 1992)

در نوع پیاپی، بازیکن‌ها به ترتیب عمل کرده و هر یک از اقدامات قبلی دیگران آگاهند. در نوع هم‌زمان، بازیکنان در یک زمان عمل می‌کنند و هر یک، از اقدامات دیگری بی‌اطلاع است. نگاه به جلو و استدلال عقب‌گرد، یک اصل عمومی برای بازیکنان شرکت‌کننده در بازی با حرکت‌های پیاپی است. هر بازیکن باید در نظر بگیرد که دیگران چگونه به حرکت فعلی او واکنش نشان خواهند داد و در مقابل، خودش دست به چه انتخابی خواهد زد. هر بازیکن پیش‌بینی می‌کند که تصمیمات اولیه او نهایتاً به کجا خواهند انجامید و از این اطلاعات برای محاسبه بهترین تصمیمی که باید اتخاذ کند، استفاده می‌کند. هر بازیکن زمانی که راجع به چگونگی واکنش دیگران فکر می‌کند، باید خود را به جای آنها قرار دهند و همانند آنها فکر کنند. او نباید استدلال خود را به آنها تحمیل کند (Nash, 1951).

برخلاف بازی‌های پیاپی که در آنها زنجیره استدلال، خطی است، بازی‌های همراه با حرکات هم‌زمان، یک دور منطقی در خود دارند. اگرچه بازیکن‌ها به صورت هم‌زمان و بدون اطلاع از حرکات فعلی یکدیگر عمل می‌کنند، اما همه آنها باید از این نکته آگاه باشند که بازیکنان دیگر عاقل هستند. طبق این تفکر، هر فرد فکر می‌کند که بازیکن دیگر فکر می‌کند که او فکر می‌کند. بنابراین، هر بازیکن باید خود را به صورت مجازی به جای تمامی افراد دیگر قرار دهد و سعی کند پیامد هر حرکت را محاسبه نماید. بهترین اقدام برای او با توجه به این گونه محاسبه‌های کلی به دست می‌آید (Schelling, 1960).

شرایط یک رقابت با بازی در قاعده علمی آن (نه بازی به عنوان سرگرمی)، نیازمند وجود تعداد معدودی شرکت‌کننده است که در این نظریه به عنوان بازیکن معرفی می‌شوند. مانند اتحادیه‌های کارگری در مقابل اتحادیه کارفرمایان با شرکتهای معدود در یک بازار و ... هنگامی که تعداد شرکت‌کنندگان در یک هم‌آوردی معدود باشد، آنگاه «تصمیم استراتژیک» معنی می‌یابد. در تئوری بازی‌ها رفتار استراتژیک مربوط به شرایطی

^۱ - Theory of games

است که تصمیم یک فرد یا یک شرکت، به اتخاذ تصمیمی توسط طرف مقابل منجر می‌شود که آن نیز بر تصمیم طرف اول تأثیر می‌گذارد. به این ترتیب، تصمیم استراتژیک تصمیمی است که بر اساس بررسی و محاسبه نتایج تصمیم اولی بر دومی و متعاقباً اثر آن بر چگونگی تصمیم‌گیری فرد اول مبتنی است (مارش، ۱۳۸۷: ۸۱)

پژوهش‌ها در این زمینه، اغلب بر مجموعه‌ای از راهبردهای شناخته شده به عنوان تعادل در بازی‌ها استوار است. این راهبردها اصولاً از قواعد عقلانی به نتیجه می‌رسند. مشهورترین تعادل‌ها، تعادل نش است. براساس نظریه تعادل نش، اگر فرض کنیم بازیکنان در هر بازی با استراتژی مختلط به طریق متطقی و معقول، راهبردهای خود را انتخاب کنند و به دنبال حداکثر سود در بازی باشند، دست کم یک راهبرد برای به دست آوردن بهترین نتیجه برای هر بازیکن قابل انتخاب است و چنانچه بازیکن راهکار دیگری به غیر از آن را انتخاب کند، نتیجه بهتری به دست نخواهد آورد (لیتل، ۱۳۸۵: ۳۲)

انواع بازی‌های رایج که در تحلیل‌های اقتصاد شهری نیز به صورت گسترده‌ای از آنها استفاده می‌شود را می‌توان به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

الف: متقارن - نامتقارن! بازی متقارن، نوعی از بازی است که نتیجه و سود حاصل از یک راهبرد تنها به این وابسته است که چه راهبردهای دیگری در بازی پیش گرفته شود و از این که کدام بازیکن این راهبرد را در پیش گرفته است، مستقل است؛ به عبارت دیگر، اگر مشخصات بازیکنان بدون تغییر در سود حاصل از به کارگیری راهبردها بتواند تغییر کند، این بازی متقارن است. بسیاری از بازی‌هایی که در یک جدول 2×2 قابل نمایش هستند، اصولاً متقارن‌اند. بازی ترسوها و معمای زندانی، نمونه‌هایی از بازی متقارن هستند. (Radon, 1996)

ب: مجموع صفر - مجموع غیر صفر! بازی‌های مجموع صفر، بازی‌هایی هستند که ارزش بازی در طول بازی ثابت می‌ماند و کاهش یا افزایش پیدا نمی‌کند، به بیان دیگر در نظریه بازیها و علم اقتصاد، یک بازی مجموع-صفر، یک مدل ریاضی از وضعیتی است که سود (یا زیان) یک شرکت‌کننده، دقیقاً متعادل با زیان‌های (یا سودهای) شرکت‌کننده (های) دیگر است. اگر مجموع سودهای شرکت‌کننده‌ها با هم جمع شود و مجموع زیان‌ها از آن کم شود، حاصل برابر صفر خواهد بود. در نتیجه، بریدن یک کیک (که برداشتن یک قطعه بزرگتر مقدار کیک موجود برای بقیه را کم می‌کند) اگر همه شرکت‌کننده‌ها ارزش مساوی برای هر واحد از کیک قائل باشند، یک بازی مجموع-صفر است (مطلوبیت نهایی را ببینید) در مقابل، مجموع-ناصفر وضعیتی را توصیف می‌کند که مجموع سودها و زیان‌های طرف‌های درگیر، کمتر یا بیشتر از صفر باشد. یک بازی مجموع-صفر، یک بازی به رقابتی اکید هم نامیده می‌شود؛ در حالی که بازی‌های مجموع-ناصفر می‌توانند رقابتی یا غیر رقابتی باشند. بازی‌های مجموع-صفر بیشتر مواقع با نظریه مینیماکس که رابطه تنگاتنگی با دوگانگی برنامه ریزی خطی یا تعادل نش دارد (سیف زاده، ۱۳۸۵: ۷۳)

ج: تصادفی - غیر تصادفی! بازی‌های تصادفی شامل عناصر تصادفی همچون ریختن تاس هستند و بازی‌های غیر تصادفی بازی‌هایی هستند که دارای راهبردهایی صرفاً منطقی هستند. در این مورد می‌توان شطرنج و دوز را مثال زد. (Turocy. 2001)

^۱ - Symmetric - Asymmetric

^۲ - Zero Sum - Nonzero Sum

^۳ - Random - Nonrandom

د: با آگاهی کامل - بدون آگاهی کامل! بازی‌های با آگاهی کامل بازی‌هایی هستند که تمام بازیکنان می‌توانند در هر لحظه تمام ترکیب بازی را در مقابل خود مشاهده نمایند. از سوی دیگر در بازی‌های بدون آگاهی کامل، ظاهر و ترکیب کل بازی برای بازیکنان پوشیده است. (یگانگی دستگرددی، ۱۳۸۹: ۱۳۷)

۳. یافته‌های تحقیق

از مجموع مباحث گفته شده در این بخش در ادامه به بررسی مسائل مربوط به تعادل بخشی سهام شرکت‌ها در حقوق ایران و انگلستان خواهیم پرداخت.

۳-۱- بررسی حقوقی شرکت‌های سهامی در انگلستان

تأسیس شرکت‌های تجاری موسوم به companies در طول قرن هجدهم در این کشور با توسعه تفکرات کاپیتالیسم آغاز شد. ابتدا کمپانی‌ها، به ویژه کمپانی‌های بزرگ، فقط به موجب فرمان پادشاه یا قانون پارلمان تأسیس می‌شد ولی از سال ۱۸۴۴ تصمیم گرفته شد که تشکیل شرکت و اعطای شخصیت حقوقی به آن فقط با ثبت شرکت نامه تحقق پیدا کند. کمپانی‌ها به دو دسته تقسیم می‌شدند: کمپانی با مسئولیت نامحدود که در آن مسئولیت شخصی شرکا برقرار است و کمپانی با مسئولیت محدود که تأسیس آن به موجب قانون ۱۸۵۵ میسر شد. البته، در عمل فقط شرکت‌های با مسئولیت محدود مورد استفاده قرار می‌گیرند؛ چه سرمایه در آنها به سهام تقسیم می‌شود و از نظر مسئولیت شرکا و جنبه‌های بسیار دیگری به شرکت‌های سهامی ما شبیه هستند. این شرکت‌ها خود به دو دسته تقسیم می‌شوند: شرکت‌هایی که مؤسسان آن برای تشکیل سرمایه‌شان به عموم مراجعه می‌کنند و «شرکت‌های سهام عام» نامیده می‌شوند و شرکت‌هایی که این کار برای آنها ممنوع است و سهام آنها قابل انتقال به غیر نیست و از آنها به «شرکت‌های سهامی خاص» تعبیر می‌شود. مقررات راجع به شرکت‌های سهامی در انگلستان نیز، مانند فرانسه، بارها مورد اصلاح و تغییر قرار گرفته است یکی از تحولات قانون گذاری این کشور عبارت است از ثبت اجباری شرکت و نظارت وزارت بازرگانی بر تأسیس و طرز کار آن. آخرین اصلاحات عمده در قانون گذاری این کشور به سال ۱۹۸۹ مربوط می‌شود که در آن قانون موسوم به Companies Act به تصویب رسید. این قانون متضمن قواعد جدید و کلیه قواعدی است که از سال ۱۸۶۲ به بعد در مورد شرکت‌های سهامی وضع شده است. در مجموع، حقوق انگلستان بیشتر بر حق اطلاع سهام داران تأکید دارد. در واقع، فکر قانون گذار این است که سهام دار مطلع از وضع شرکت شریک بهتری برای شرکت خواهد بود. الزام به ثبت شرکت سهامی برای احراز شخصیت حقوقی و نیز وضع کنترل اداری در تأسیس شرکت، که به آن اشاره کردیم در همین راستاست.^۳

۳-۲- اهمیت حقوقی شرکت‌های سهامی در ایران

به موجب مواد ۴ و ۵ لایحه اصلاح قانون تجارت شرکت سهامی به دو نوع تقسیم می‌شود از جمله سهامی عام که قسمتی از سرمایه به وسیله مؤسسين و قسمتی به وسیله مردم تأمین می‌شود حال اینکه در شرکت سهامی خاص سرمایه به وسیله مؤسسين تأمین می‌شود. شرکت سهامی نمونه بارزی از شرکت سرمایه است به

^۱ - Perfect Knowledge – Non Perfect Knowledge

^۲ - Capitalism

^۳ - <http://www.sabt-shariati.com/tar1.html>

دلیل اینکه سهام شرکاء بدون انجام تشریفات قابلیت نقل و انتقال را دارد و دارنده سهم در مقابل طلبکاران مسئولیت محدود را دارد. (باقرزاده، ۱۳۹۵: ۲۵۹)

قانون گذار در دوره‌های مختلف اهمیت خاصی جهت شرکتهای سهامی قائل بوده است از جمله در سال ۱۳۱۱ در قانون تجارت مواد ۲۱ الی ۹۳ به شرکتهای سهامی اختصاص داده است و در لایحه اصلاحی قانون تجارت پا را فراتر نهاده و حدود سیصد ماده در خصوص مسائل مختلف شرکتهای سهامی بحث کرده است که اینها ترسیم کننده اهمیتی است که این نوع شرکتهای در امر سرمایه گذاری و توسعه اقتصادی و شکوفایی کشورها دارند. بی تردید وجود مدیران و تأثیر کار ساز آنها در مجموعه و سازوار هر شرکتی اعم از شرکتهای سهامی عام و یا خاص ارزشمند و انکارناپذیر است و هر روش مدیریتی که برگزیده شود، مدیران با دارا بودن نقش رهبری، نمایندگی نظارت و کنترل اوضاع تأثیر شگرفی به پا شدن بهسازی پیشرفت و ادامه کار شرکتهای دارند فرایند مدیریت مسئولیت و وظایف و اختیارات مدیران را با عنوانهای گوناگون و متفاوتی بر شمرده‌اند. نکته مهم این است که هیچ یک از وظایف مدیران کاملاً مستقل و جدا از هم نبوده، بلکه در پیوند و وابستگی با دیگر عامل‌ها قرار دارند.^۱

^۱ - <https://www.yasa.co/blog/definition-of-joint-stock-companies-the-importance-of-joint-stock-companies/>

۳-۳- تئوری بازی‌ها و راهبردهای رفتاری شرکت‌های سهامی

نظریه بازی‌ها حوزه‌ای از ریاضیات کاربردی است که در بستر علم اقتصاد توسعه یافته و به مطالعه رفتار راهبردی بین عوامل عقلانی می‌پردازد. رفتار راهبردی، زمانی بروز می‌کند که مطلوبیت هر عامل، نه فقط به راهبرد انتخاب شده توسط خود وی بلکه به راهبرد انتخاب شده توسط بازیگران دیگر هم بستگی داشته باشد. زندگی روزمره ما، مثال‌های بی شمار از چنین وضعیت‌هایی دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به مذاکرات تجاری بین دو کشور، جنگ تبلیغاتی بین دو شرکت رقیب، رأی دادن دو سهام دار، بازی بین استاد و دانشجو برای تعیین کیفیت درس، بازی دولت و شهروندان برای اعلام و پذیرش سیاست‌ها، پیشنهاد و رد ازدواج بین یک زن و مرد اشاره کرد. (اسلامی بیگدلی، ۱۳۹۰: ۱۰۹)

برای توصیف موقعیت تأثیر متقابل استراتژیک ما بایستی چهار چیز را بدانیم:

- **بازیگران:** چه کسی درگیر این بازی است؟
 - **نقش‌ها:** چه کسی، چه زمانی اقدام به حرکت می‌کند؟ هنگامی که اقدام به حرکت می‌کند از چه چیزی اطلاع دارد؟ چه می‌تواند بکند؟ (بازی همزمان، بازی پویا و فرم ائتلاف)
 - **نتایج:** برای مجموعه‌ای از فعالیت‌های ممکن توسط بازیگران، نتیجه بازی چه خواهد بود؟
 - **دریافت‌ها:** ترجیحات دیگران (تابع مطلوبیت) در طی نتایج ممکن چه چیزی خواهد بود؟
- برای نشان دادن تابع مطلوبیت، آنرا به عنوان تابع دریافت و سطح مطلوبیت را هم به عنوان دریافت در نظر می‌گیریم. به طور کلی فرض می‌کنیم که توابع مطلوبیت شکل مطلوبیت انتظاری به خود گرفته‌اند، به طوری که وقتی وضعیت نتایج تصادفی را در نظر می‌گیریم، می‌توان چشم انداز تصادفی را با ابزار مطلوبیت انتظاری بازیکن متحول ساخت.

اصغرپور معتقد است که در مدل‌های تصمیم‌گیری چند هدفه توابع هدف (MODM) موجود در تعارض با یکدیگر بوده و معمولاً فرض بر وجود یک تصمیم است. چنانچه بیش از یک تصمیم گیرنده به ازای مدل MODM گیرنده برای مدل وجود داشته باشد، تجزیه و تحلیل ریاضی آن بستگی به روابط متقابل تصمیم MODM گیرندگان خواهد داشت. این مدل، به طور نمونه در صورت عدم همکاری از تصمیم گیرندگان می‌تواند در قالب «تئوری بازی‌ها» فرموله شود. (اصغرپور، ۱۳۸۱: ۱۱۲)

۳-۳- تعادل بخشی شرکت‌ها و حقوق انگلستان

به منظور متعادل نمودن مزایا و هزینه‌های اجتماعی تئوری بازی تلاش‌هایی از سوی قانون‌گذاران و محاکم کامن لا صورت گرفته است که در اصطلاح درونی کردن هزینه‌ها یا تحمیل هزینه‌های اجتماعی اعمال فرد به خود وی نامیده می‌شوند. هدف از این تلاشها کاهش انگیزه فرصت طلبی به ضرر دیگری می‌باشد. در ادامه به راهکارها و ابزار حصول تعادل اشاره می‌نماییم:

۳-۳-۱- خرق شخصیت شرکت^۱

محاکم کشورهای خارجی همچون انگلستان بعضاً به طلبکاران شرکت اجازه دسترسی به اموال سهام‌داران را اعطاء می‌کنند. مسئله‌ای که مطرح گردیده است چگونگی توجیه این راه است؟ علت طرح سؤال این است که قضات مبنای واحدی را اساس استدلال خود معرفی نموده‌اند، استربروک و فیشل مناسب‌ترین مبنای حقوقی را که متضمن معنا و مفهوم اقتصادی می‌باشد، دکترین کشف نقاب سرک‌آمی‌داند.

آنان می‌نویسند: می‌توان این آراء را حمل بر تلاش انسان به منظور متوازن کردن مزایای ناشی از مسئولیت محدود در قبال زیان‌های آن، نمود. محاکم تمایل زیادی دارند که به طلبکاران حق توقیف اموال سهامداران را اعطاء نماید البته در جایی که مسئولیت حدود ضمن ایجاد احتمال زیاد برای ریسک‌پذیری بالا از سوی بنگاه اقتصادی حداقل سود ناشی از شفافیت و تنوع سرمایه‌گذاری باشد، نظر می‌رسد از گفته‌های این دو نویسنده می‌توان دو موضوع را برداشت نمود: اول که از نظر آنان مسئولیت محدود نباید موجب بی‌مبالاتی در امر سرمایه‌گذاری داد. در این مواقع قضات با تجویز توقیف اموال شخصی آنان سعی در کنترل چنین احتیاطی دارند. دوم این که جوهره توجیه فوق این است که مسئولیت محدودمانعی بین اموال شخص و اموال شرکت تلقی می‌شود که به عنوان ابزار سرمایه‌گذاری مورد استفاده قرار گیرد نه مستمسکی جهت رهایی از مسئولیت‌های شخص اماره از سرمایه‌گذاری صرف، این است که سهامداران در مدیریت شرکت عملاً مداخله‌ای ندارند. زیرا فرضاً در اثر توسعه و تنوع سرمایه‌گذاری خود در هیچ کدام از شرکت‌های عضو نقش فعال مدیریتی بر عهده ندارند. (طوسی، ۱۳۹۶)

بر اساس نوشته این دو نویسنده مواردی که در آنها محاکم کشورهای خارجی، علی‌رغم مسئولیت محدود سهام‌داران توقیف اموال آنان را برای طلبکاران شرکت مجاز دانسته‌اند، به شرح زیر می‌باشد:

۳-۳-۱-۱- شرکت‌های بسته در مقابل شرکت‌های باز

در تمام مواردی که محاکم کشورهای خارجی همچون انگلستان چنین تجویزی را نموده‌اند، ناظر به شرکت‌ها بسته بوده است منطق اقتصادی چنین تفکیکی معلوم است. در شرکت‌های بسته بر خلاف شرکت‌های عام، تفکیک مالکیت از کنترل شرکت خیلی کم اتفاق می‌افتد. این موضوع متضمن نتایج مهمی است، زیرا در شرکت‌های بسته، آوندگان سرمایه‌عموماً در تصمیم‌گیری‌های شرکت نیز مداخله می‌کنند بالعکس در شرکت‌های بزرگ که مالکیت سهام به نحو گسترده‌ای میان سهامداران توزیع گردیده است، اداره آنها در اختیار

^۱- Corporate Character Punishment

^۲- Astrbrvk and Fyshl

^۳- Discover the road mask

مدیران می‌باشد. لذا مسئولیت محدود در این گونه شرکت‌ها، به عنوان ابزاری جهت کاهش هزینه‌های نظارتی عمل می‌نماید زیرا در غیر این صورت افراد سرمایه داری در این گونه شرکت‌ها جذب نخواهند شد. در این جا تحمیل هزینه‌های اجتماعی ناشی از تصمیم مدیران به طلبکاران به جای سهامداران توجیه اقتصادی دارد اما وقتی تصمیم‌گیری شرکت همچنان در اختیار آورندگان سرمایه است، چون امکان مالکیت سرمایه و مدیریت به عمل نیامده است، لذا مسئله هزینه‌های کارگزاری نیز منفی است و در این جا تحمیل هزینه‌های اجتماعی ناشی از تصمیمات مدیران شرکت‌های بسته که اصولاً مالکان سرمایه نیز می‌باشند - به طلبکاران، منطبق با منطق اقتصادی خود را از دست می‌دهد ممکن است ایراد شود که طلبکاران بر اساس قرار داد و با علم و اطلاع از مسئولیت محدود سهام داران مبادرت به برقراری چنین رابطه‌ای نموده‌اند لذا تحمیل آثار تصمیمات شرکت به آنان، مغایرتی با منطق اقتصادی ندارد. این استدلال به شرطی درست است که شرکت در حدود متعارف مبادرت به فعالیت‌های اقتصادی نموده باشد. اگر افرادی با تأسیس شرکت سهامی خاص، مبادرت به اخذ وام نمایند و وام یاد شده را صرف فعالیت‌های اقتصادی نمایند که از ریسک بالایی برخوردار است، معاف نمودن آنان از مسئولیت استرداد وام صرفاً بر مبنای مسئولیت محدود، در حقیقت تحمیل پیامدهای اجتماعی منفی اعمال فردی به دیگران (در این جا بانک) می‌باشد. (طوسی، ۱۳۹۶)

۳-۱-۲-۳- سهامداران حقیقی و حقوقی

مورد دیگری که محاکم کشورهای خارجی، مسئولیت محدود صاحبان سهام را نادیده می‌گیرند، مورد شرکت‌های مادر و شرکت‌های فرعی و تابعه آنها است توجیه رویه محاکم، این گونه است که اگر مسئولیت محدود را در این گونه موارد مطلق فرض کنیم، شرکت‌های صادر کننده خواهند توانست با تأسیس شرکت‌های فرعی با حداقل سرمایه مبادرت به امور اقتصادی مخاطره آمیزی نموده و در صورت پیشرفت امنیت امور، منافع آن را تملک کرده و در صورت روند ناموفق، اعلام ورشکستگی نموده و اقدام به تأسیس یک شرکت فرعی دیگر عمدتاً با همان مدیران و به همان منظور خواهند نمود چنین عدم توازن میان منافع و هزینه‌های اجتماعی که میل به انجام امور مخاطره آمیز را به ضرر دیگر گروه‌های جامعه ترویج می‌نماید، عاملی است که می‌تواند بخوبی رویه محاکم را در نفي مسئولیت محدود برای شرکت مادر به عنوان سهامدار شرکت فرعی، توجیه و تبیین نماید.

۳-۱-۳-۳- ضمان قهری

مورد مهم دیگری که محاکم در اعمال قاعده مسئولیت محدود، با امساک رفتار می‌کنند، تفکیک طلبکاران قراردادی از طلبکاران غیر قراردادی با ضمان قهری است برای مثال، کارگاه یک شرکت را در نظر گیریم که ضایعات سمی تولید می‌کند و بدین وسیله به اهالی اطراف آسیبهای تنفسی وارد می‌آورد. اگر در این مورد قائل به مسئولیت محدود سهام داران شرکت باشیم، در حقیقت، زیان‌های اجتماعی ناشی از فعالیت شرکت، متوجه اشخاص ثالثی می‌شوند که ناخواسته و بدون قرارداد در معرض آن قرار گرفته‌اند. همین موضوع، درجه ریسک پذیری شرکت را بالا می‌برد زیرا وجود این قاعده، مقامات و سهامداران شرکت را بنا به فرض نسبت به عواقب مالی بعدی مطمئن ساخته و آنان را قادر به انجام فعالیت‌هایی می‌نماید که دارای پیامدهای اجتماعی نامطلوب می‌باشند. بر خلاف طلبکاران قراردادی که در قبال ریسک ناشی از عدم کفایت دارایی شرکت، قادر به اتخاذ تدابیر قراردادی می‌باشند، طلبکاران ضمان قهری هیچ گاه در قبال زیان‌های وارده به آنها جبران

خسارت نمی‌شوند مگر در صورتی که قیمت محصولات و تولیدات آن کارخانه به نحوی تعیین گردد که زیان‌های یاد شده را توجیه نماید.

رویه محاکم را در نفی مسئولیت محدود سهام داران در مورد ضمان قهری، می‌توان این گونه توجیه نمود که محاکم در صدد کنترل اجتماعی شرکت‌ها در پرداختن به اعمال مخاطره آمیزی هستند که پیامدهای منفی اجتماعی این نوع اعمال، متوجه کسانی است که برخلاف طلبکاران قرار دادی، قادر نبودند پیشاپیش ریسک آن اعمال را لحاظ نموده و آگاهانه آن را بپذیرند. در واقع قربانیان این اعمال هستند که به نفع سهامداران هزینه‌های آن را متحمل می‌شوند. استدلال اصلی که نویسندگان بر آن تأکید دارند این است که مسئولیت محدود در موارد ضمان قهری، مقامات شرکت را به سرمایه گذاری در صنایع مضر و خطرناک تشویق و ترویج می‌کند؛ به عبارت دیگر، از آنجایی که هزینه‌های اجتماعی این قبیل فعالیت‌ها متوجه اشخاص ثالث بیرونی می‌شود، در نتیجه آن سرمایه گذاری نزد سهام داران جذاب می‌گردد در حالی که سود خالص اجتماعی این اعمال، منفی است. به عبارت دیگر قربانیان این گونه شرکتها هستند که تاوان این فعالیت‌ها را در پی دارند. این هزینه را بر خود سهام داران تحمیل شود.

۳-۳-۱-۴- تدلیس

از دیگر موارد کنار زدن قاعده مسئولیت محدود، جایی است که بدهکاران مرتکب اندلیس^۱ و خلاف گویی شده باشند. این موضوع وقتی صادق است که شرکت در خصوص ماهیت فعالیت‌های خود، توانمند برای اجرایی و فنی با وضعیت مالی خود، مرتکب خلاف گویی شده باشد. با این که طلبکاران بدین امر اغواء گردیده باشند که شرکت از پشتوانه مالی دیگر شرکت‌ها برخوردار بوده با وقتی که مدیران شرکت تصریح نموده باشند. شرکت مادر ضامن دیون شرکت تابعه بوده با این که دو شرکت مادر و فرعی از اسامی مشابهی برخوردار باشند به شکلی که طلبکاران تصور کنند با شرکت مادر معامله می‌نمایند.

علت این که تدلیس و خلافه گویی، قاعده مسئولیت محدود را نقض می‌کند از نظر تحلیل اقتصادی روشن است. برای این که طلبکاران بتوانند زیان‌های ناشی از فعالیت‌های شرکت را آگاهانه تقبل نمایند، باید بتوانند ریسک ناشی از فعالیت‌های مذکور را صحیحاً مورد ارزیابی قرار می‌دهند. اطلاعات نادرست و اغواء آنها، قدرت ارزیابی آن ریسک را از طلبکاران سلب می‌کند و در نتیجه باعث تحمیل هزینه‌های فعالیت‌های مخاطره آمیز به آنها می‌شوند. لذا به منظور تقلیل هزینه‌های اجتماعی اعمال یا تحمیل آن بر خود عاملان، جانشینی مسئولیت نامحدود به جای مسئولیت محدود از کارایی بیشتری برخوردار می‌باشند.

۳-۳-۲- سایر راهکارها

گرچه دکتین خرق شخصیت یکی از مهم‌ترین طرق مقابله با عوارض اجتماعی مسئولیت محدود می‌باشد اما راهکارهای دیگری نیز خواه در تئوری، خواه در قانونگذاری‌های مختلف مشاهده می‌شود. هدف از چنین تدبیری عموماً کاستن انگیزه مبادرت به فعالیت‌های مخاطره آمیزی است که در چه نتیجه اطمینان از مسئولیت محدود در صاحبان شرکت، پدید می‌آید. این موارد عبارتند از الزامات ناظر به جدا سرمایه نقدی بیمه‌های اجباری مسئولیت مدیران و کنترل برخی فعالیت‌ها.

^۱ - Andly

^۲ - Corporate Character Punishment

۳-۳- تعادل بخشی شرکت‌ها و حقوق ایران

مسئله‌ای که در پایان این بحث لازم است بررسی شود موضع حقوق ایران در قبال ابزار کنترل یا تعادلی فوق در جهت خنثی نمودن اثرات منفی ناشی از اعمال قاعده مسئولیت محدود می‌باشد. به طور مشخص می‌توان این سؤال را مطرح ساخت که آیا نظام حقوق شرکت‌های ایران به موازات شناسایی قاعده مسئولیت محدود توانسته است با انتخاب ابزار و استراتژی‌های مناسب حقوقی زمینه‌های لازم در کنترل پیامدهای مزبور فراهم نماید؟ به عبارت دیگر نظام حقوق شرکت‌های ایران توانسته است میان منافع و ضررهای قاعده مسئولیت محدود، تعادل برقرار نماید؟

در پاسخ به سؤال فوق به نظر می‌رسد باید در خصوص دو دسته راهکار دکترین خرق شخصیت و سایر راهکارها - فائل به تفکیک بود در خصوص تئوری «خرق شخصیت» نظام حقوق ایران موضع فعالی را از خود نشان نمی‌دهد و در هیچ یک از متون قانونی ناظر بر شرکت‌های سهامی و مسئولیت محدود مقرراتی که بتوان بر اساس آنها اعمال دکترین مزبور را تجویز نمود، به چشم نمی‌خورد. تنها موردی را که می‌توان مجرای اعمال این دکترین دانست که در واقع فرضی است که در آن مالکان شرکت، تشکیل شرکت تجاری را وسیله‌ای برای جلب اعتماد افراد و در نتیجه تصاحب نابحق اموال آنان به این وسیله می‌باشد. رویه قضایی ایران نیز در این ساکت بوده و موضع صریحی را از خود به نمایش می‌گذارد. در خصوص سایر ابزار و راهکارها می‌توان ادعا نمود رژیم حقوق شرکت‌های ایران با این قبیل راهکارها بیگانه نمی‌باشد، زیرا می‌توان در آن شاهد مقرراتی بود که از جمله تلاش لازم برای کاهش هزینه‌های ناشی از شناسایی و اعمال قاعده مسئولیت محدود به حساب می‌آیند. مقررات ناظر به حداقل سرمایه نقدی در شرکت‌های سهامی را باید حمل بر تلاشهای تعادلی قانونگذار دانست که در جهت تعادل کل هزینه فایده قاعده مزبور وضع گردیده‌اند.

هرچند متأسفانه به دلیل تحولات و نوسانات شدید اقتصادی و در نتیجه نزول چشمگیر ارزش اقتصادی پول امروزه دیگر مقررات یاد شده کارایی لازم را از دست داده‌اند. مقررات مربوط به مسئولیت مدیران شرکت‌های سهامی که در اثر اهمال در نحوه به کارگیری سرمایه‌ها و اموال شرکت پدید می‌آید را نیز باید در زمره ابزاری دانست که قانونگذار سال ۱۳۴۷ آن‌ها را به منظور کنترل پیامد منفی قاعده مسئولیت محدود وضع نموده است. در واقع روح این مقررات را می‌توان حمل بر بیان این نکته نمود که قاعده مسئولیت محدود نباید موجب ترویج و تشویق اهمال و تقصیر از ناحیه گردانندگان وجوه و اموال شرکت و در نتیجه تحمیل نتایج منفی اقدامات مقصرانه به دیگران گردد.

به طور کلی می‌توان گفت؛ حقوق شرکت‌ها در میان اجزا مختلف نظام حقوقی هر کشوری بیشترین ارتباط را با توسعه اقتصادی و سرمایه‌گذار هر کشور دارد. مطالعه پیرامون عناصر نهادی حقوق شرکت‌ها همچون شخصیت حقوقی، مسئولیت محدود، قابلیت نقل و انتقال، سهم الشرکه به خوبی اثبات می‌کند که ویژگی‌های مزبور تا چه اندازه‌ای می‌توانند در شکل‌گیری سرمایه‌های عظیم و هدایت منابع اقتصادی به سمت کارهای خطیر نقش آفرین باشند. از لحاظ عملی علم به نقش حقوق شرکت‌ها در پیکره کلی نظام حقوقی، سهم عمده‌ای در پیاده نمودن درست مقررات آن در عمل توسط کارگزاران حقوق خواهد داشت. در مورد نقش

^۱ - Corporate Character Punishment

اقتصادی حقوق شرکت‌ها دولت بریتانیا بیان می‌دارد: حقوق شرکت‌ها نقش مستقیمی بر تلاش اقتصادی افراد دارد.

در شرکت‌ها برای ایجاد تعادل دست به کارهای مختلفی همچون کم کردن هزینه‌ها یا تعدیل نیروی کار می‌زنند که باعث به خطر افتادن منافع کارکنان می‌شود. مقنن کشورهای مختلفی برای متعادل نمودن مزایا و هزینه‌های اجتماعی تلاش‌هایی از سوی قانون‌گذاران مختلف از جمله کامن لا صورت گرفته همچنین برای ایجاد در تعادل شرکت‌ها قانونگذاران کشورهای مختلف ابزارهای مختلفی همچون خرق شخصیت شرکت، الزامات ناظر به حداقل سرمایه نقدی، بیمه‌های اجباری، مسئولیت مدیران و کنترل برخی فعالیت‌ها ارائه نمودند که تا میزان قابل توجهی در تعادل بخشی شرکت‌ها در ایران و انگلستان مثمر ثمر بوده است.

تئوری بازیها، علم استراتژی است، این نظریه در تلاش است تا اعمالی که بازیکنها در گستره‌ای از بازیها باید انجام دهند تا بهترین نتیجه را کسب کنند و به شکل ریاضی و منطقی تبیین می‌کند. در این پژوهش هدف بررسی تعادل بخشی در شرکت‌های سهامی در شرایط رقابت توسط تئوری بازی می‌باشد. به طور کلی نقطه تعادل به مدیران برای اخذ تصمیم صحیح و نیل به نقطه بهینه کمک می‌نماید تا با استفاده از بازی‌های همزمان، پویا و تشکیل ائتلاف قادر به پاسخگویی در شرایط تعارض باشند، و همه طرفین به مطلوبیت مد نظر خویش نائل گردند. مدل تئوری بازی‌ها این فرصت را به بازیکن می‌دهد تا با کنش و رفتار عقلایی تصمیم درست را در مقابل رقبا در بازار سرمایه اتخاذ نموده، به نحوی که همه طرفین سود و زیان مشترکی از انجام بازی عایدشان گردد. به عنوان مثال می‌توان گفت: مدیران با استفاده از تئوری بازی‌ها و به دور از مدل‌های ریاضی سخت و دشوار و تنها با اطلاعات اولیه (سود و هزینه) می‌توانند تصمیمات لازم را در مقابل رقبای خویش اخذ نمایند، به نحوی که مطلوبیت تمام رقبا را برآورده نمایند.

در نهایت می‌توان گفت تئوری بازیها بر خلاف مدل‌های شرایط اطمینان و عدم اطمینان دارای انعطاف پذیری بیشتری بوده و قابلیت پاسخگویی در شرایط تعارض با رقبا را به خوبی ایفا می‌نماید و مدیران شرکت‌های سهامی با کمک آن‌ها می‌توانند به تعادل در بازار سرمایه نائل آیند و پاسخ‌های همزمان را در تقابل با رقبا بدهند. این دسته بازی‌ها را می‌توان به بیش از دو بازیکن نیز به راحتی با تبعیت از قوانین موجود در تئوری بازی‌ها تعمیم داد زیرا در شرایط واقعی امکان دارد بیش از دو رقیب نیز در بازار فعالیت نمایند و می‌توان شاهد چندین نقطه تعادل در میان رقبا نیز بود.

۱. اسلامی بیدگلی، غلامرضا (۱۳۹۰)، کاربرد تئوری بازی‌ها در ارزیابی سرمایه گذاری در سهام، دانش مالی تحلیل اوراق بهادار (مطالعات مالی)، شماره ۱۱
۲. اصغر پور، محمد جواد (۱۳۸۱)، تصمیم گیری گروهی و نظریه بازی‌ها با نگرش تحقیق در عملیات، انتشارات تهران.
۳. اسکونزاد، محمد مهدی (۱۳۸۶)، اقتصاد مهندسی، تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
۴. اسکینی، ربیعا (۱۳۹۶)، حقوق تجارت، ج ۲، تهران: انتشارات سمت
۵. باقرزاده، حمید (۱۳۹۵)، بررسی تطبیقی اقدامات فراتر از اختیار شرکت‌ها در حقوق ایران و کامن لا، حقوق خصوصی، شماره ۲
۶. جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۹۵)، ترمینولوژی حقوق، تهران: گنج دانش
۷. حقیقت، سید صادق (۱۳۹۵)، روش شناسی علوم سیاسی، قم: انتشارات دانشگاه مفید
۸. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)، لغت نامه، تهران: دانشگاه تهران
۹. سیف زاده، سید حسین (۱۳۸۵)، مدرنیته و نظریه‌های جدید علم سیاست، تهران: نشر میزان
۱۰. طوسی، عباس (۱۳۹۵)، تحلیل اقتصادی شرکت‌ها، تهران: انتشارات گنج دانش
۱۱. عبدلی، قهرمان (۱۳۸۶)، نظریه بازیها و کاربردهای آن، تهران: جهاد دانشگاهی
۱۲. لیتل، دانیل (۱۳۸۵)، تبیین در علوم اجتماعی، درآمدی به فلسفه علم الاجتماع، تهران: مؤسسه فرهنگی صراط
۱۳. مارش، دیوید؛ استوکر جری (۱۳۸۷)، روش و نظریه در علوم سیاسی، ترجمه حاجی یوسفی، امیرمحمد؛ تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
۱۴. یگانگی دستگردی، وحید (۱۳۸۹)، تئوری بازی‌ها، مجله اقتصاد شهر، شماره ۸

- [1] Gibbons, Robert, (1992): A Primer in Game Theory, Prentice hall
- [2] Nash, John (1951): "Non-Cooperative Games", Annals of Mathematics
- [3] RSAS Information Department (2005): "Robert Aumann's and Thomas Schelling's Contributions to Game Theory": Analyses of Conflict and Cooperation
- [4] Radon, James and Hasty. Ronald.W; 1996; " International Vendor relations: a perspective using game theory "; international journal of retail distribution management volume 24, no1, 1996
- [5] Schelling, Thomas C(1960): "Strategy of Conflict", Harvard University Press
- [6] Turocy L.T.; 2001;" Game Theory "; Encyclopedia of information System , Academic Press, appear in 2002.